

150
GODINA
HRVATSKE
OPERE

marija barbieri

Zagrebački operni život počeo je potkraj XVIII. stoljeća. Na dvorovima bogatih i uglednih plemića priređivale su se glazbene priredbe. Sačuvan je plakat iz 1799. godine tiskan prigodom izvedbe opere „Umišljeni filozofi“ Giovannija Paisiella u palači grofa Antuna Pejačevića koju je nakon njegove smrti kupio kraljevski komornik i veliki župan zagrebački grof Antun Amadé de Várkonyi i od tada se govori o Amadéovom kazalištu. Ono je otvorilo vrata brojnim njemačkim kazališnim poduzetnicima koji su zagrebačkoj publici prikazivali raznovrsnu europsku dramsku, opernu i baletnu produkciju. Izvodile su se opere Mozarta, Cherubinja, Rossinija, Bellinija, Aubera, Boieldieua, Herolda, Donizettija, naravno, na njemačkom jeziku. Nakon družina došle su njemačke sezone i talijanske *stagione*.

Godine 1827. osnovan je Hrvatski glazbeni zavod, što je znatno pridonijelo razvitku glazbenog života. Potkraj 1834. godine zagrebački trgovac Kristofor Stanković dobitkom na bečkoj lutriji od 30 tisuća dukata dao je sagraditi kazalište na Markovom trgu i prilike su se počele mijenjati. Pojavio se Vatroslav Lisinski i 28. ožujka 1846. godine izvedena je prva hrvatska opera „Ljubav i zloba“. No, nakon revolucije 1848. godine politička situacija u Hrvatskoj znatno se pogoršala i hrvatskoj riječi u operi nije bilo više mjesta. I dalje su dolazile talijanske i njemačke družine. Trebalo je proći mnogo borbe s njemačkim sezonama i talijanskim *stagionama* pa da 24. studenoga 1860. godine sa hrvatske pozornice glumac Vilim Lesić objavi da će se „od

sada na njoj govoriti samo hrvatski“. U zraku se osjećalo da treba pristupiti ustroju hrvatske opere.

Nova hrvatska uprava kazališta i neumorni kazališni pregalac Josip Freudenreich, koji je 1863. godine postao upravnik, shvatili su da put do opere treba početi operetom, i u studenome 1863. godine prvi put je na hrvatskom jeziku izvedena opereta „Svadba kod svjetiljaka“ Jacquesa Offenbacha. U ansamblu je djelovala pjevačica opernog potencijala - Matilda Lesić (1845.-1909.), a uz nju mladi, iznimno nadaren bariton Josip Kašman (1850.-1925.).

Najpogodnija osoba kojoj se mogla povjeriti zadaća da ustroji Operu bio je Ivan pl. Zajc. Dobro školovan na milanskom Konzervatoriju, s velikim iskustvom koje je stekao djelujući u riječkom Teatru civicu kao dirigent i organizator riječkoga glazbenog života, a i kao skladatelj opere „Amelia“, ovjenčan slavom koju je stekao u Beču kao operetni skladatelj, Zajc je već 1867. godine u Zagrebu predstavio svoju operetu „Momci na brod“. Njegove su se operete nizale, i bilo je nekako samo po sebi razumljivo da se njemu povjeri osnutak Hrvatske opere. Valjalo ga je samo nagovoriti da dođe u Zagreb. I tridesetosamgodišnji Zajc popustio je nagovaranjima biskupa Josipa Jurja Strossmayera i pjesnika Petra Preradovića i prihvatio se te teške i odgovorne zadaće. U rujnu 1870. godine vlada ga je imenovala privremenim ravnateljem kazališta, a svestranog i neumornog književno-kazališnog stvaraoca Augusta Šenou dramaturgom. Sabor je kazalištu doznačio potporu od 24.000 forinti za osnivanje Opere.

Plakati su objavili da će se „u nedjelju 2. listopada 1870. pod ravnateljstvom Ivana pl. Zajca prikazati prvi put 'Mislav', izvorna narodna opera u tri čina; tekst po narodnoj priči sastavio Franjo Marković; glazba od Ivana pl. Zajca, u prizore stavio redatelj g. J. Freudenreich.“ Glavne uloge

pjevali su Josip Kašman (Mislav), Franjo Gerbič (Miloje) i Matilda Lesić (Rusana). Suvišno je reći da je vladalo oduševljenje ne samo Zajčevim djelom (koje je na žalost palo u zaborav da bi se tek izvedbama devedesetih godina prošloga stoljeća uočile njegove nesporne, izvorne kvalitete) nego i činjenicom da je započela radom Hrvatska opera. Opera je te sezone izvedena deset puta. Opereta je i dalje bila na repertoaru. Dana 14. veljače 1871. godine izvedena je druga operna premijera - Verdijev „Trovator“. Na kraju sezone Zajc se zahvalio na upravi kazališta, ali je ipak zadržao ravnateljstvo Opere punih devetnaest godina i postao središnja ličnost hrvatskoga glazbenog života.

Školovan u talijanskoj opernoj tradiciji, Zajc je veliku pažnju posvećivao izvedbama djela svojega omiljenog skladatelja Giuseppea Verdija, pa je za njegova ravnateljstva u Zagrebu izvedeno devet Verdijevih opera. Imao je veliku sreću da je u ansamblu bio budući veliki svjetski Giuseppe Kaschmann. Pet je godina bio Zajčeva uzdanica i nositelj glavnih baritonskih uloga u tada ne baš naslovima siromašnom opernom repertoaru. U Zagrebu je ostvario tridesetak opernih i operetnih uloga i imao oko 300 nastupa. Za Zajčeva ravnateljstva zagrebačkom Operom u njoj je 1882. godine u „Krabuljnom plesu“ debitirala Milka Trnina (1863.-1941.), i iz Zagreba krenula u osvajanje svjetskih scena. S njom je pjevao tadašnji član zagrebačke Opere Ivan Denegri, budući veliki Giovanni Battista De Negri (1851.-1923.), Verdiju posebno dragi Otello i prvi Mascagnijev Guglielmo Ratcliff, i on tada na početku svjetske karijere. Zajc je školovao i sopranisticu Blaženku Kernic (1870.-1947.), prvakinja Opera u Leipzigu, Frankfurtu i Hannoveru koja je nastupala na Bayreuthskim svečanim igrama.

U devetnaest godina ravnateljstva Zajc je predstavio zagrebačkoj publici više od pedeset opera. Izveo trinaest svojih opera i opereta - veliki

Zajc ipak je bio samo čovjek. Iz hrvatskog repertoara izveo je operu „Sejsslav ljuti“ Đure Eisenhuta (1841.-1891.) i operni prvijenac Lisinskog. Izbjegnuo je „Porina“, iako je u ansamblu imao idealnog tenora za iznimno zahtjevnu naslovnu ulogu - Giovannija Denegrija. Na repertoaru su, osim Verdijevih opera, većinom bile tada popularne, a danas već gotovo zaboravljene opere, ali i Flotowljeva „Marta“, Gounodov „Faust“, Smetanina „Prodana nevjesta“, Donizettijeve „Lucrezia Borgia“, „Favoritkinja“, „Lucia di Lammermoor“ i „Ljubavni napitak“, Rossinijevi „Seviljski brijač“ i „Vilim Tell“, Mozartov „Don Juan“, Weberov „Strijelac vilenjak“, Nicolaieve „Vesele žene windsorske“, Meyerbeerovi „Robert Đavo“, „Hugenoti“ i „Afrikanka“, Bellinijeve „Norma“ i „Mjesečarka“, Auberova „Nijema Portičanka“, Ponchiellijeva „Gioconda“... Wagner se nije izvodio jer za njega nije bilo ni vokalnih ni instrumentalnih snaga, a za francuski i slavenski očito nije vladalo zanimanje. No ipak, toliki broj naslova koji su se manje-više redovno izvodili impozantan je i za današnje prilike, pogotovo uzimajući u obzir da je Zajc krenuo zapravo ispočetka. Kakva je bila kvaliteta izvedaba, pogotovo prilično manjkavog orkestra, lako je zamisliti. No sâm Zajc, koji je predstavama dirigirao, bio je vrstan dirigent, prvorazredni glazbenik, a, na sreću, u ansamblu je bilo i nekoliko doista dobrih pjevača. Bilo je i nekoliko zanimljivih gostovanja. No, nakon velikog zagrebačkog potresa 9. studenoga 1880. godine, koji je ošteti i kazalište, repertoar je nešto sužen, više su se održavali koncert odabranih opernih arija i prizora, tzv. *quodlibeti*.

Uzdrmana potresom, kazališna zgrada je s vremenom postala nepogodnom za izvedbu cjelovitih opernih djela, i posljednjom predstavom, zapravo opernim koncertom 31. svibnja 1889. godine, završeno je prvo razdoblje sustavnog djelovanja Hrvatske opere.